Âşıklık Geleneği ve Âşık Atışması

Çalışma Kâğıdı · 30 Soru · Kolaydan Zora

Ad Soyad _____ Sınıf / No _____ Tarih _____

KONU ÖZETİ

- İslamiyet öncesinde şiirlerini **kopuz** eşliğinde söyleyen, destan anlatan sanatçılara **ozan** denirdi. XVI. yüzyıldan sonra yerleşik hayat ve değişen toplum yapısıyla ozanın yerini **saz** çalan **âşık** almıştır.
- **Âşıklık geleneğinin unsurları:** usta-çırak ilişkisi, **mahlas** (şairin takma adı; genellikle ustası verir, şiirin son dörtlüğünde söylenir), rüyada bade içme motifi, **doğaçlama** (doğmaca) söyleyiş, saz, kahvehane ve düğün gibi âşık meclisleri, âşık kahveleri.
- Âşıklar genellikle **hece ölçüsüyle**, **dörtlük** nazım birimiyle ve **yarım kafiye-redifle** söyler. Başlıca nazım şekilleri **koşma, semai, varsağı**dır; konusuna göre koşmalar **güzelleme, koçaklama, taşlama, ağıt** adlarını alır.
- **Âşık atışması (karşılaşma):** İki ya da daha çok âşığın belirli bir konu ve **ayak** (kafiye) üzerinde, saz eşliğinde karşılıklı ve doğaçlama şiir söylemesidir. Ayağa uyamayan, cevap veremeyen âşık yenilmiş sayılır ve geleneğe göre sazını bırakır.
- Atışmalarda **benzetme**, **söz oyunu**, iğneleme ve mizah öne çıkar. **Leb değmez** (dudak değmez) gibi ustalık gerektiren biçimlerde dudakların birbirine değdiği sesler (b, p, m, f, v) kullanılmaz; **muamma** ise bilmece biçiminde söylenen şiirdir.
- Âşıklık geleneği, Anadolu'nun yanı sıra Azerbaycan ve Türkmen sahasında da yaşar; dilin ve **kültürel belleğin** kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir rol üstlenir.

KOLAY Isınma Soruları (1–10)

1 Kavramları açıklamalarıyla eşleştiriniz.

1. Mahlas 2. Ayak 3. Atışma 4. Ozan 5. Leb değmez

a) İslamiyet öncesinde kopuz eşliğinde şiir söyleyen sanatçı

b) Âşıkların karşılıklı ve doğaçlama şiir söylemesi

c) Âşığın kullandığı takma ad

ç) Atışmada uyulması gereken kafiye

d) Dudakların birbirine değdiği seslerin kullanılmadığı şiir

2 İslamiyet öncesinde ozanların şiirlerini söylerken kullandığı çalgı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kanun B) Ud C) Kopuz D) Keman E) Ney

3 Aşağıdaki ifadelerin başına doğru ise **D**, yanlış ise **Y** yazınız.

( ) Âşıklar şiirlerinin son dörtlüğünde genellikle mahlaslarını söyler.

( ) Âşık şiiri genellikle aruz ölçüsüyle söylenir.

( ) Atışmada ayağa uyamayan âşık yenilmiş sayılır.

( ) Usta-çırak ilişkisi âşıklık geleneğinin aktarılmasını sağlar.

4 Âşık edebiyatında sosyal ve siyasi aksaklıkları ya da kişileri eleştiren koşmalara ne ad verilir?

A) Destan B) Güzelleme C) Ağıt D) Koçaklama E) Taşlama

5 "İncecikten bir kar yağar
Tozar Elif Elif diye
Deli gönül abdal olmuş
Gezer Elif Elif diye"
(Karacaoğlan)

Bu dörtlüğün nazım birimi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Dörtlük B) Mısra C) Nakarat D) Beyit E) Bent

6 Âşık olmak isteyen bir gencin geleneğe göre yetişme sürecini **iki cümle** ile açıklayınız.

7 Âşıkların şiirlerini önceden hazırlamadan, o anda söylemesine ne ad verilir?

A) Mahlas B) Doğaçlama (doğmaca) C) Nazire D) Tapşırma E) Tahmis

8 Aşağıdakilerden hangisi âşık edebiyatının temsilcilerinden biri **değildir**?

A) Erzurumlu Emrah B) Fuzûlî C) Köroğlu D) Dadaloğlu E) Karacaoğlan

9 Âşık atışmasının **üç** kuralını yazınız.

10 XVI. yüzyıldan sonra ozanın yerini âşığın almasının temel nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

A) Göçebe hayattan yerleşik hayata geçilmesi ve toplum yapısının değişmesi
B) Kopuzun unutulması
C) Divan şiirinin sona ermesi
D) Şiirin yazıya geçirilmesinin yasaklanması
E) Destanların tamamen ortadan kalkması

ORTA Pekiştirme Soruları (11–20)

11 "Kalktı göç eyledi Avşar elleri
Ağır ağır giden eller bizimdir
Arap atlar yakın eder ırağı
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir"
(Dadaloğlu)
Bu dörtlükle ilgili aşağıdakilerden hangisi **söylenemez**?

A) Âşık edebiyatına ait bir koşmadır.
B) Göçebe Türkmen hayatını yansıtır.
C) Aruz ölçüsüyle yazılmış bir gazeldir.
D) "bizimdir" sözcüğü redif olarak kullanılmıştır.
E) Hece ölçüsüyle söylenmiştir.

12 (Özgün örnek)
1. ÂŞIK — Sen bu meydana girdin, sazın elinde titrer,
Bir ayak açtım sana, bak bakalım ne yeter?
2. ÂŞIK — Titreyen sazım değil, senin sözün tez biter,
Benim dilim ırmaktır, seninki kupkuru yer.
Bu özgün atışma örneğinde 2. âşığın cevabında öne çıkan anlatım özelliği aşağıdakilerden hangisidir?

A) Rakibini övmesi
B) Konuyu tamamen değiştirmesi
C) Sazını bırakması
D) Mahlasını söylemesi
E) Benzetme yoluyla rakibini iğnelemesi

13 Aşağıdaki ifadelerin başına doğru ise **D**, yanlış ise **Y** yazınız.
( ) Âşıklık geleneği yalnızca Anadolu'da yaşamaktadır.
( ) Leb değmez söylerken "m" ve "b" sesleri kullanılmaz.
( ) Muamma, bilmece biçiminde söylenen şiirdir.
( ) Âşık kahveleri geleneğin yaşatıldığı mekânlardandır.

14 Aşağıdakilerden hangisi âşık fasıllarında (meclislerinde) yer alan etkinliklerden biri **değildir**?

A) Hikâye anlatma
B) Atışma
C) Leb değmez söyleme
D) Kasîde okuma
E) Muamma söyleme

15 Leb değmez biçiminde söylenecek bir dizede **kullanılamayacak** sesleri yazınız ve aşağıdaki dizenin leb değmeze uygun olup olmadığını açıklayınız.
"Gönlünde derdin çok ise sazına dokun"

16 "Bir âşık için saz yalnızca bir çalgı değildir: Parmaklar teli gezerken zihin bir sonraki dizeyi arar, ezginin ritmi de sözün ölçüsünü ve kafiyesini tutturur."
Bu bilgiye göre sazın âşık için önemi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Yalnızca süs eşyası olması
B) Atışmayı kısaltması
C) Doğaçlama söyleyişi kolaylaştırıp şiirin ahengini sağlaması
D) Şiirin yazılmasını zorunlu kılması
E) Dinleyiciyi uzaklaştırması

17 Âşık Veysel, Murat Çobanoğlu ve Şeref Taşlıova ile ilgili aşağıdakilerden hangisi **doğrudur**?

A) Divan edebiyatının kurucularıdır.
B) Âşıklık geleneğini XX. yüzyılda sürdüren halk şairleridir.
C) Tanzimat döneminde gazete çıkarmışlardır.
D) Orhun Abideleri'ni okumuşlardır.
E) Yalnızca roman yazmışlardır.

18 Âşık edebiyatında "güzelleme" türü koşmaların konusu aşağıdakilerden hangisidir?

A) Toplumsal eleştiri
B) Kahramanlık ve savaş
C) Dinî konular
D) Ölen birinin ardından duyulan acı
E) Sevgili ve doğa güzelliklerinin övülmesi

19 Usta-çırak ilişkisinin âşıklık geleneğinin sürmesine **iki katkısını** yazınız.

20 Âşık şiirinde şairin mahlasını söylediği son dörtlüğe ne ad verilir?

A) Tapşırma B) Nakarat C) Ayak D) Matla E) Kavuştak

ZOR Düşünme Soruları (21–30)

21 I. Şiirin önceden hazırlanmadan söylenmesi
II. Belirli bir ayak üzerinde karşılıklı söylenmesi
III. Aruz ölçüsüyle ve gazel biçiminde söylenmesi
IV. Saz eşliğinde icra edilmesi
Bu özelliklerden hangileri âşık atışmasına **aittir**?

A) I ve II B) II ve III C) I, II ve III D) I, II ve IV E) II, III ve IV

22 "Âşık, yalnızca şiir söyleyen biri değildir; hikâye anlatıcısı, müzisyen, oyuncu ve halkın sözcüsüdür. Meclisteki her yüz ifadesi, her el hareketi söylediği sözün anlamını büyütür."
Bu parçadan aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?

A) Âşık, çok yönlü bir sanatçıdır.
B) Beden dili âşığın anlatımını güçlendirir.
C) Âşık gösterisinde müzik önemli bir yer tutar.
D) Âşıklar şiirlerini yalnızca yazılı olarak yayımlar.
E) Âşık, halkın duygu ve düşüncelerine tercüman olur.

23 "İncecikten bir kar yağar
Tozar Elif Elif diye
Deli gönül abdal olmuş
Gezer Elif Elif diye"
(Karacaoğlan)
Bu dörtlükle ilgili aşağıdakilerden hangisi **söylenebilir**?

A) Dörtlükte tezat sanatı ağır basmaktadır.
B) Dörtlük bir taşlama örneğidir.
C) Şair mahlasını bu dörtlükte söylemiştir.
D) "Elif Elif diye" ifadesi redif olarak kullanılmış, sevgilinin adı ahenk içinde tekrarlanmıştır.
E) Aruz ölçüsüyle yazılmıştır.

24 (Özgün örnek)
1. ÂŞIK — Sen bu meydana girdin, sazın elinde titrer,
Bir ayak açtım sana, bak bakalım ne yeter?
2. ÂŞIK — Titreyen sazım değil, senin sözün tez biter,
Benim dilim ırmaktır, seninki kupkuru yer.
Bu özgün atışmada 1. âşığın "ayak açtım" demesi ne anlama gelir? 2. âşık bu ayağa uymuş mudur? Açıklayınız.

25 Âşıklık geleneğinde ustanın çırağına mahlas vermesi, aşağıdakilerden hangisinin göstergesidir?

A) Çırağın aruzla şiir yazmaya başladığının
B) Çırağın gelenek içinde kabul görüp ustalık yoluna girdiğinin
C) Atışmanın sona erdiğinin
D) Çırağın gelenekten ayrıldığının
E) Ustanın sazını bıraktığının

26 "Kalktı göç eyledi Avşar elleri
Ağır ağır giden eller bizimdir
Arap atlar yakın eder ırağı
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir"
(Dadaloğlu)
Bu dörtlükte "bizimdir" sözcüğünün tekrarlanması şiire hangi anlamı katmaktadır?

A) Göçebe topluluğun yurduna ve özgürlüğüne duyduğu sahiplenme duygusunu güçlendirir.
B) Karşıt kavramları bir araya getirir.
C) Şiire soru havası verir.
D) Göçün yavaş ilerlediğini gizler.
E) Şairin yalnızlığını vurgular.

27 Âşıklık geleneğinin günümüzde yaşatılması için **üç öneri** yazınız.

28 "Ozanlar destan anlatıcısı ve toplumun bilge kişileriydi; âşıklar ise daha çok bireysel duyguları, aşkı, gurbeti ve toplumsal meseleleri dile getirdi."
Bu parçaya göre ozan ile âşık arasındaki fark aşağıdakilerden hangisidir?

A) İkisi de aruz ölçüsünü kullanmıştır.
B) Âşıklar destan anlatmayı sürdürmüştür.
C) Ozanlar yalnızca aşk şiirleri söylemiştir.
D) Ozan saz, âşık kopuz çalar.
E) Ozanda toplumsal-destansı anlatım, âşıkta bireysel duygular ve gündelik meseleler ağır basar.

29 Bir atışmada âşıklardan biri, rakibinin sözünü tekrar edip ona yeni bir anlam yükleyerek cevap veriyor ve dinleyiciler kahkahayla gülüyor.
Bu durum, âşıkların dili kullanma becerisiyle ilgili aşağıdakilerden hangisini gösterir?

A) Beden dilini kullanmadığını
B) Konuyu değiştirme eğilimini
C) Söz oyunu ve anında cevap verme ustalığını
D) Aruz ölçüsüne hâkimiyetini
E) Yazılı metne bağlılığını

30 Aşağıdaki eşleştirmelerden hangisi **yanlıştır**?

A) Muamma – bilmece biçimindeki şiir
B) Taşlama – eleştiri ve yergi
C) Güzelleme – sevgili ve doğa güzelliği
D) Koçaklama – ölen birinin ardından söylenen şiir
E) Ağıt – ölüm ve ayrılık acısı

Takıldığın soruyu işaretle, konu özetine tekrar göz at. Başarılar!
Diğer konuların çalışma kâğıtları ve deneme sınavları: **maarifpdf.com.tr**